

MANJŠA RIMSKA NASELJA NA SLOVENSKEM PROSTORU

MINOR ROMAN SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Uredniki / Edited by:
Jana Horvat
Irena Lazar
Andrej Gaspari

Zbirka / Series
Uredniki zbirke / Editors of the series

OPERA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI SLOVENIAE 40
Jana Horvat, Andrej Pleterski, Anton Velušček

Jana Horvat, Irena Lazar,
Andrej Gaspari (ur. / eds.)

MANJŠA RIMSKA NASELJA NA SLOVENSKEM PROSTORU
MINOR ROMAN SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Recenzenta / Reviewed by
Prevod / Translation
Jezikovni pregled / Language Editors
Tehnična ureditev / Technical Editors
Oblikovanje ovitka /
Front cover design
Priprava slikovnega gradiva /
Preparation of illustrations
Prelom / DTP
Založnik / Publisher
Zanj / Represented by
Izdajatelj / Issued by
Zanj / Represented by
Tisk / Printed by
Naklada / Print run

Janez Dular, Ivan Šprajc
Andreja Maver, Meta Osredkar, Gregor Pobežin, Lucija Jelenko
Urška Kosec, Špela Križ, Jana Volk, Terry T. Jackson
Andreja Dolenc Vičič, Mateja Belak

Tamara Korošec

Drago Valoh, Mateja Belak
Mateja Belak
Založba ZRC
Aleš Pogačnik
ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo
Anton Velušček
Present d. o. o., Ljubljana
500 izvodov / copies

Izid knjige sta podprla /
Published with the support of

Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS (Slovenian Research Agency),
Znanstvenoraziskovalni center SAZU (Research Centre of the Slovenian Academy
of Sciences and Arts)

Ljubljana 2020; prva izdaja, prvi natis / first edition, first print

Prva e-izdaja knjige (pdf) je pod pogoji licence Creative Commons 4.0 CC-BY-NC-SA
prosto dostopna tudi v elektronski obliki (pdf) / First e-edition of the book (pdf) is freely
available in e-form (pdf) under the Creative Commons 4.0 CC-BY-NC-SA.

DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502586>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

904(497.4-2)«652»

MANJŠA rimska naselja na slovenskem prostoru = Minor Roman settlements in
Slovenia / uredniki, edited by Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari ; [prevod
Andreja Maver ... et al.]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2020. - (Opera
Instituti Archaeologici Sloveniae, ISSN 1408-5208 ; 40)

ISBN 978-961-05-0257-9
1. Vzp. stv. nasl. 2. Horvat, Jana, 1959-
COBISS.SI-ID 303610624

ISBN 978-961-05-0258-6 (pdf)
COBISS.SI ID 303643904

Raziskava je vključena v program (P6-0064 (B)), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike
Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the Slovenian Research
Agency (research core funding No. P6-0064 (B)).

© 2020, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC

**MANJŠA RIMSKA NASELJA
NA SLOVENSKEM PROSTORU**

**MINOR ROMAN SETTLEMENTS
IN SLOVENIA**

Uredniki / Edited by

Jana Horvat

Irena Lazar

Andrej Gaspari

LJUBLJANA 2020

VSEBINA / CONTENTS

Predgovor / Preface (Jana HORVAT, Irena LAZAR, Andrej GASPARI)	7
<i>Fluvio Frigido, Castra</i> – Ajdovščina (Tina ŽERJAL, Vesna TRATNIK)	9
<i>Fluvio Frigido, Castra</i> – Ajdovščina. Raziskave / Investigations 2017–2019 (Maruša UREK, Ana KOVAČIČ)	47
<i>Ad Pirum</i> – Hrušica (Peter KOS)	61
<i>Longaticum</i> – Logatec (Ahac ŠINKOVEC)	77
<i>Nauportus</i> - Vrhnika (Jana HORVAT)	93
Vipava (Vesna TRATNIK)	113
Gradišče nad Knežakom (Boštjan LAHARNAR, Edisa LOZIĆ, Alenka MIŠKEC)	123
Ulaka (Andrej GASPARI)	141
Ig (Lucija GRAHEK, Anja RAGOLIČ)	173
Mengeš (Milan SAGADIN)	187
<i>Carnium</i> – Kranj (Milan SAGADIN)	201
Šmartno pri Cerkljah (Špela TOMAŽINČIČ, Draško JOSIPOVIČ)	213
Blagovica (Ana PLESTENJAK)	231
<i>Atrans</i> – Trojane (Janja ŽELEZNIKAR, Julijana VISOČNIK)	249
Šempeter v Savinjski dolini (Irena LAZAR)	295
<i>Colatio</i> – Stari trg pri Slovenj Gradcu (Saša DJURA JELENKO)	305
Zagrad (Saša DJURA JELENKO)	325
Slovenska Bistrica (Mira STRMČNIK GULIČ)	339
Ančnikovo gradišče (Zvezdana MODRIJAN)	349
<i>Praetorium Latobitorum</i> – Trebnje (Uroš BAVEC)	363
<i>Romula</i> – Ribnica (Irena LAZAR)	387
Primerjalni pregled manjših rimskih naselij / Minor Roman settlements – comparative overview (Jana HORVAT)	403

PREDGOVOR / PREFACE

Monografija je posvečena manjšim rimskim naseljem, ki ležijo na območju današnje Slovenije. Gre za prehodni in geografsko raznolik prostor, na katerega so segale tri velike upravne enote rimske države: Italija ter provinci Norik in Zgornja Panonija.

Strnjena naselja, ki jih predstavljamo, so po velikosti in pomenu vmesni člen med avtonomnimi mesti in razpršeno poselitvijo podeželja, katere osnova so bile vile rustike. V zadnjih desetletjih je arheologija z velikimi zaščitnimi izkopavanji pridobila obsežne in pomembne nove podatke o tovrstnih naseljih, ki pa do zdaj večinoma še niso bili poglobljeno analizirani in objavljeni. Potreba po zbranem vedenju se je npr. izrazito pokazala v sodelovanju z mednarodno skupino *Adriaticum mare* pri projektu Informatiziranega atlasa antičnega Jadrana (*AdriAtlas*). Tri ustanove, Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo in dediščino Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem ter Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, so leta 2015 dale pobudo, da bi vedenje o manjših naseljih zbrali, ustrezno ovrednotili in dvignili na višjo raven.

Delo je dozorelo v štirih letih. Šestindvajset avtorjev prihaja iz različnih ustanov, od univerz, raziskovalnih inštitutov in muzejev do Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ali pa gre za posameznike, ki delujejo kot samostojni raziskovalci. V samostojnih poglavjih predstavljajo dvajset naselij različnega tipa in stopnje raziskanosti. Avtorji so najboljši poznavalci oziroma aktivni raziskovalci najdišč, ki jih obravnavajo. Prav za potrebe monografije so se poglobili v primarno dokumentacijo novejših raziskav in poročila, v drobno gradivo in razpršene starejše objave. Zgoščene predstavitve naselij bolj ali manj sledijo skupnemu konceptu. Podatki so umeščeni v prostor, podprti s kartami in načrti, vsebinsko primerljivi in jasno ovrednoteni. Vsako poglavje vsebuje podatke o legi naselja in njegovem antičnem imenu, kratko zgodovino raziskav, morebitno obljudenost lokacije v prazgodovini, predstavitev antičnih literarnih virov in epigrafskih spomenikov. Osrednji del je usmerjen v pregled arheoloških ostankov rimske

The book discusses the minor settlements that dotted the territory of present-day Slovenia in the Roman period. This geographically diverse territory was crossed by important lines of communication and divided between three large administrative units of the Roman state: Italy and the provinces of Noricum and Upper Pannonia.

The compact minor settlements represent a link, in both size and significance, between the autonomous towns and the dispersed settlement of the countryside with countryside villas as its backbone. In recent decades, the large-scale rescue excavations across Slovenia have yielded vast and important data on these minor settlements, though they have for the most part not yet been analysed in detail and published. Clearly, there is a great desire for the information these excavations brought to light, but the consequent knowledge became even more desirable during the collaboration with the international *Adriaticum Mare* group on the *AdriAtlas* or *Computerised Atlas of the Antique Adriatic* project. In 2015, three institutions in Slovenia (Institute of Archaeology ZRC SAZU; Institute for Archaeology and Heritage, Faculty of Humanities, University of Primorska; Department of Archaeology, Faculty of Arts, University of Ljubljana) came together with the shared goal of advancing our knowledge on the minor Roman settlements in Slovenia by appropriately analysing and evaluating the data, new and old.

The book is the result of four years of work and research. Twenty-six authors wrote contributions on individual settlements. They come from different institutions – both universities, research institutes, museums, the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia – and from the ranks of independent researchers, and present twenty settlements of different types and degrees of investigation in separate chapters. The authors are either those with the most in-depth knowledge on a specific site or those who actively investigated it. For the purposes of this book, they examined the excavation records and reports, the recovered small finds and different earlier publications, and presented their results in a comprehensive and clear manner roughly following

dobe: v topografijo, infrastrukturo, stavbe, grobišča in premične ostanke posebnega pomena. Sledijo podatki o statusu naselja, o družbenem položaju posameznih prebivalcev, njihovih administrativnih ali vojaških funkcijah, poklicih in etnični pripadnosti. Poglavje zaokroža oris zgodovinskega razvoja naselja.

Želimo si, da bi delo omogočilo primerjave med posameznimi naselji, da se bodo razjasnila nekatera vprašanja o njihovem gospodarskem in družbenem pomenu ter o njihovi vlogi v poselitveni sliki širšega prostora med Jadranom in Donavo. Predvsem pa si želimo, da bi spodbudilo nove analize in objave gradiva ter bilo z njimi kmalu preseženo.

Radi bi se zahvalili mnogim. Najprej Francisu Tassauxu iz Bordeauxa, duši združenja Adriaticum mare, za prijazno spodbudo. Poleg obeh glavnih recenzentov, Janeza Dularja in Ivana Šprajca, so h kakovosti posameznih besedil mnogo pripomogli številni kolegi, s katerimi so se posvetovali avtorji ali uredniki. Mateja Belak, Andreja Dolenc Vičič, Dragotin Valoh in Tamara Korošec (vsi ZRC SAZU – Inštitut za arheologijo) so poskrbeli za enotno podobo knjige. Prevodi v angleščino so delo Mete Osredkar, Andreje Maver, Gregorja Pobežina in Lucije Jelenko.

Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari

a common concept. The information they obtained is located in space, illustrated with maps and plans, clearly conveyed and properly evaluated. The presentation of each settlement opens with its location and name in Antiquity, possible habitation traces from prehistory, mentions in ancient literary texts and documents, and recovered epigraphic evidence. The next, main part offers an overview of the archaeological remains from the Roman period: topography, infrastructure, buildings, cemeteries and portable remains of particular significance. This is followed by the information on the status of a settlement, social standing of its inhabitants, their administrative or military functions, as well as professional or ethnical background. All is brought together in an outline of the historical development of each settlement.

It is our wish and aim that the information in this book enables and incites comparisons between individual sites in order to shed light on certain issues pertaining to their economic and social role in the settlement of the wider area between the Adriatic and the Danube. Even more importantly, it is our wish that the book would serve as a stepping stone for further research and better knowledge on the subject.

The book is a result of a concerted effort of authors and numerous other individuals. First of all, our thanks go to Francis Tassaux from Bordeaux, the soul of the Adriaticum Mare Association, for his kind incentive. In addition to the two main peer reviewers, Janez Dular and Ivan Šprajc, numerous colleagues shared their knowledge and offered professional advice to both the authors and the editors. Mateja Belak, Andreja Dolenc Vičič, Dragotin Valoh and Tamara Korošec (all ZRC SAZU – Institute of Archaeology) made sure that the book of numerous contributions functions as a whole. Meta Osredkar, Andreja Maver, Gregor Pobežin and Lucija Jelenko translated the contributions into English.

Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari

CARNIUM – KRANJ

Milan SAGADIN

Izvleček

Kranj leži na naravno zavarovanem skalnem pomolu nad sotočjem Save in Kokre. Neolitska naselbina je obsegala skrajni južni del pomola, staroželeznodobna poselitev je preseгла meje pomola in segla vse do Save, medtem ko je bila latenska poselitev manj intenzivna.

V srednje- in poznoavgustejskem obdobju je na pomolu ležala naselbina priseljencev iz Italije, obdana s kamnitim obzidjem in stolpi, v notranjosti pa so stale predvsem lesene stavbe. Med drobnimi najdbami prevladuje fina keramika, uvožena iz severne Italije, malo je staroselske keramike, nekaj predmetov pa kaže tudi na prisotnost rimske vojske. Po koncu avgustejskega obdobja je naselbina zamrla.

V pozni rimski dobi je zaradi naravno zavarovanega položaja Kranj znova pridobil na pomenu. V 4. st. sodijo kakovostno zidani objekti. Naselje *Carnium* je prvič omenjeno v pisnem viru, ki se nanaša na 5. in 6. st. V 6. st. je *Carnium* obsegal ves pomol, obdan je bil s kamnitim obzidjem, imel je cerkev ter dve obsežni grobišči. V notranjosti je bila odkrita cela vrsta bivalnih polzemljank, raziskani pa so bili tudi ostanki obrtniških delavnic.

Ključne besede: Italija (10. regija), Kranj, *Carnium*, rimska doba, avgustejska doba, pozna antika, naselbina, obzidja, polzemljanke, keramika, steklo, orožje

Abstract

The town of Kranj is situated on a naturally protected rocky promontory above the confluence of the Sava and Kokra rivers. Neolithic settlement covered the southernmost part of the promontory. In the Early Iron Age, the inhabited area extended beyond the limits of the promontory, all the way to the Sava, while in the La Tène period, settlement was less intense.

In the Middle and Late Augustan periods, the promontory hosted a settlement of immigrants from Italy. The settlement was surrounded by a stone wall and towers, while the buildings in the interior were mostly made of wood. Fine pottery imports from northern Italy predominate among the small finds and local autochthonous pottery is uncommon. Some artefacts indicate the presence of the Roman army. The settlement died out after the end of the Augustan period.

The significance of Kranj increased again in the Late Roman period, due to its naturally defended position. Some well-constructed buildings date to the 4th century. The settlement of Carnium is first mentioned in a written source referring to the 5th and 6th centuries. In the 6th century, Carnium extended over the entire promontory. Surrounded by a stone wall, it had a church and two large cemeteries. A series of pit houses and remains of craft workshops were discovered in the interior.

Keywords: Italy (Regio X), Kranj, Carnium, Roman period, Augustan period, Late Antiquity, settlement, defensive wall, pit house, pottery, glass, weapons

LEGA

Kranj leži v severozahodnem delu Ljubljanske kotline, na konglomeratnem pomolu nad sotočjem Kokre in Save, ki tukaj tvori preko 30 m globoka kanjona. Konglomeratna osnova pripada konglomeratnemu zasipu Save in Kokre. Ta je na tem mestu višji kot mlajši prodni zasip, ki tvori okoliško Kranjsko in Sorško polje. Za prehod iz Ljubljanske kotline v severno Italijo ali na Koroško ima Kranj izrazito strateško pomembno lego, saj varuje dohode v Gornjesavsko dolino ali do gorskih prelazov v Karavankah.

Najstarejše ohranjeno ime naselja na sotočju Save in Kokre je *Carnium*. Prvič je zabeleženo v delu *Cosmographia* Anonimnega geografa iz Ravene. Tekst sodi na konec 7. ali v začetek 8. st., vendar po lastnih navedbah avtorja uporablja vire iz 5. in 6. st. Politična situacija, ki jo opisuje v zvezi z opisom pokrajine *Carneole*, ustreza položaju sredine 6. st. Med petindvajsetimi naselji, ki jih našteva, je na prvem mestu omenjen *Carnium*. Navaja tudi ime reke *Corcac* (Kokra).¹ Očitna imenska kontinuiteta in veliko število arheoloških najdb iz 6. st. v Kranju opravičujeta identifikacijo antičnega Karnija s sedanjim Kranjem.

ZGODOVINA RAZISKAV

Prvi zgodovinopisci so svoje zanimanje za arheološka obdobja gradili predvsem na najdbah iz obdobja antike. Z območja Kranja so pozornost pritegnile novčnice najdbe in nagrobnik iz kapele sv. Petra iz Stražišča pri Kranju (na desnem bregu Save).² Na podlagi teh najdb in navedb pri Klavdiju Ptolemeju ter v Antoninskem itinerariju so Kranj identificirali z antičnim Santikom.³ Vendar sta že Müllner in Globočnik opustila to identifikacijo.⁴ V devetdesetih letih 19. stoletja so pozornost začele buditi prazgodovinske (starejšeželeznodobne) grobne najdbe z območja Mayerjeve pristave (današnja Gregorčičeva ulica in okolica, *sl. I: 3*), tedanjega mestnega pokopališča (sedaj Prešernov gaj, *sl. I: 1–2*), mestne sirotišnice in Mladinskega doma (današnja Stritarjeva ulica, *sl. I: 4*).⁵ Konec 19. in v začetku 20. stoletja se je pozornost arheologije preusmerila na izkopavanja velikega grobišča iz obdobja preseljevanja ljudstev v Lajhu (*sl. 4: 8*).⁶ Tik pred 1. svetovno vojno so se nadaljevale naključne najdbe prazgodovinskih grobov zahodno od

¹ Šašel 1970–1971, 33–44.

² *CIL* III 3892; *AIJ* 215.

³ Linhart 1788, 322; Radics 1862; Hitzinger 1856, 26; Maurig 1893, 463.

⁴ Müllner 1879, 262; Globočnik 1889.

⁵ Pečnik 1893, 80; Pečnik 1894, 184; Pečnik 1904, 127–128 (Ljubljana, 2. Kranj); Schmid 1908, 214–215; Schmid 1909, 154–155.

⁶ Obšežen historiat prinaša Knific 1995, 23–24.

POSITION

Located in the northwestern part of the Ljubljana Basin, Kranj lies on a conglomerate promontory above the confluence of the Kokra and Sava rivers, which here form two more than 30 m deep canyons. The conglomerate base belongs to the conglomerate accumulation deposited by the Sava and the Kokra, which here rises above the later accumulation of pebbles forming the surrounding plain of Kranj and Sora. Protecting the access points to the Upper Sava Valley and the mountain passes of the Karavanke Mountains, Kranj has great strategic significance for the transport from the Ljubljana Basin to northern Italy and Carinthia.

The earliest known name of the settlement at the confluence of the Sava and the Kokra is Carnium. It is first mentioned in the work *Cosmographia* by the anonymous geographer of Ravenna. While the text can be dated to the end of the 7th or the beginning of the 8th century, the author claims to have used sources from the 5th and 6th centuries. The described political situation in the land of Carneola corresponds to the situation in the mid-6th century. Carnium is the first of the 25 listed settlements. The name of the river Corcac (Kokra) is also mentioned.¹ The evident continuity of the name and a large number of 6th century archaeological finds in Kranj justify the identification of Carnium with present-day Kranj.

RESEARCH HISTORY

The interest of the first historians focused primarily on the finds from the Roman period. Their attention was caught by coins from Kranj and a tombstone from the chapel of St Peter in Stražišče near Kranj (right bank of the Sava).² On the basis of these finds and references from Claudius Ptolemy and the Antonine Itinerary, Kranj was identified with the Roman Santicum.³ But Müllner and Globočnik already abandoned this identification.⁴ In the 1890s, the focus shifted to the prehistoric (Early Iron Age) grave finds from Mayerjeva pristava (present-day Gregorčičeva ulica and its surroundings, *Fig. I: 3*), the then town graveyard (present-day park of Prešernov gaj, *Fig. I: 1–2*), the town orphanage and youth centre (present-day Stritarjeva ulica, *Fig. I: 4*).⁵ At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, archaeology focused on the excavations of a large Migration period cemetery in Lajh (*Fig. 4: 8*).⁶ Just before World War I,

¹ Šašel 1970–1971, 33–44.

² *CIL* III 3892; *AIJ* 215.

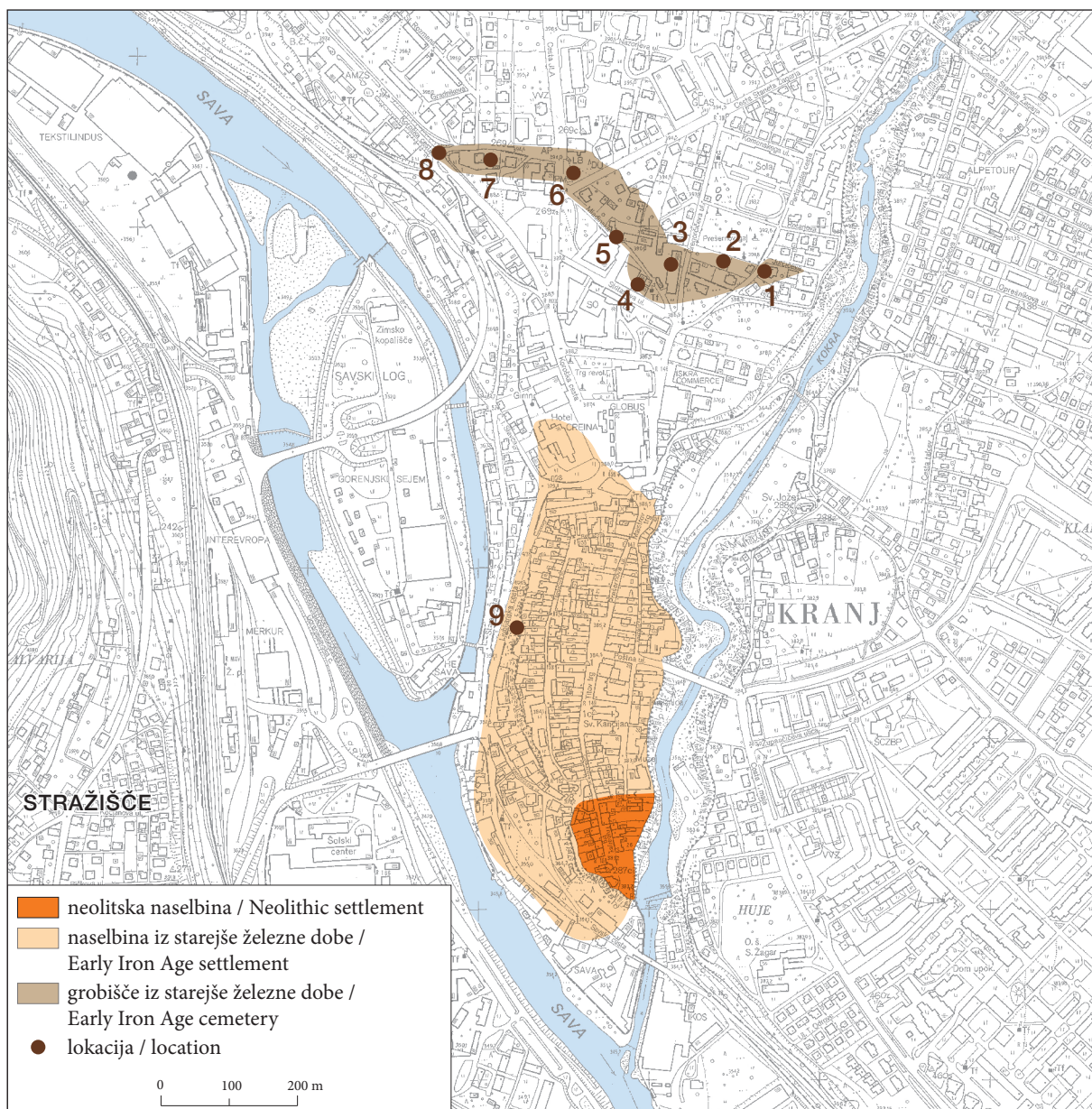
³ Linhart 1788, 322; Radics 1862; Hitzinger 1856, 26; Maurig 1893, 463.

⁴ Müllner 1879, 262; Globočnik 1889.

⁵ Pečnik 1893, 80; Pečnik 1894, 184; Pečnik 1904, 127–128; Schmid 1908, 214–215; Schmid 1909, 154–155.

⁶ Overview by Knific 1995, 23–24.

Sl. 1: Kranj. Prazgodovinska najdišča. Grobni ostanki (1–8) in depo (9). M. = 1:10.000.

Fig. 1: Kranj. Prehistoric sites. Graves (1–8) and hoard (9). Scale = 1:10,000.

(Vir / Source: GURS©2004 TTN5, pomanjšano / diminished)

1, 2 – Prešernov gaj (staro mestno pokopališče); 3 – Gregorčičeva ulica (nekdanja Mayerjeva pristava z okolico); 4 – Stritarjeva ulica (nekdanja mestna sirotišnica in mladinski dom); 5 – Mladinska ulica; 6 – Bleiweisova cesta; 7 – Stošičeva ulica (nekdanja Prahova vila); 8 – Koroška cesta; 9 – Ljubljanska cesta

Mayerjeve pristave (Mladinska ulica, sl. 1: 5), ki so se nadaljevale in zaključile pred 2. svetovno vojno z najdbami ob Prahovi vili (Stošičeva ulica in Koroška cesta, sl. 1: 7–8).⁷ Po vojni je bil najden še mlajše-halštatski bojevniki grob v parku ob Bleiweisovi cesti (sl. 1: 6).⁸ Sredi tridesetih let dvajsetega stoletja je bilo najdenih

more prehistoric graves were accidentally discovered west of Mayerjeva pristava (Mladinska ulica, Fig. 1: 5). Several similar discoveries followed until the beginning of World War II, the last being the finds at Vila Prah (Stošičeva ulica and Koroška cesta, Fig. 1: 7–8).⁷ After the war, a Late Hallstatt warrior grave was discovered in the

⁷ Pregled: Škvor Jernejčič 2017, 117–196.

⁸ Stare 1954, 112–127.

⁷ Škvor Jernejčič 2017, 117–196.

nekaj antičnih najdb v starem mestnem jedru, ki so bile interpretirane kot grobne.⁹ Med 2. svetovno vojno je bil ob gradnji stavbe Stritarjeva 8 (na območju prazgodovinskega grobišča) najden rimski grob (*sl. 2: 11*),¹⁰ več antičnih najdb iz bližnje Mayerjeve pristave pa opozarja na morebiten obstoj antičnega grobišča na tem območju (*sl. 2: 12*).¹¹ Po vojni, od 1953 do 1972, so bile arheološke raziskave osredotočene na izkopavanje velikega srednjeveškega in novoveškega grobišča ob župni cerkvi, leta 1984 v notranjosti cerkve.¹² Od leta 1990 pa so se domala vsakoletno opravljala zaščitna arheološka izkopavanja v srednjeveškem mestnem jedru. Po letu 2004 so se znova razmahnila izkopavanja grobišča v Lajhu, ki so v velikem obsegu potekala vzporedno z raziskavami naselbine do leta 2013.¹³

PRAZGODOVINA

Najstarejša poselitev je iz obdobja mlajšega neolitika, pripadala je t. i. savski skupni. Naselbina je bila v tem času omejena na skrajni južni konec konglomeratnega pomola med Savo in Kokro (današnji Trubarjev trg in južni del Cankarjeve ulice, *sl. 1*).¹⁴

Iz obdobja bronaste dobe domala ni najdb, velik razcvet pa je naselbina doživela v začetku stare železne dobe, na prehodu med HaB3 in HaC1. Takrat je prekrivala celoten areal kasnejšega srednjeveškega mesta, na severu in zahodu pa ga je celo presejala, saj se je širila do levega brega Save na zahodu in do začetka današnje Koroške ceste na severu (*sl. 1*). Najdeni so bili značilni sledovi metalurške dejavnosti v naselju, ostanek tega je tudi izkopani depo 22 kg razbitih bronastih predmetov in surovcev iz konglomeratnega spodmola pod zahodnim robom naselja, ob Ljubljanski cesti (*sl. 1: 9*).¹⁵ Pripadajoče prazgodovinsko grobišče se je raztezalo po robu nekdanje rečne terase severno od naselja, od današnjega Prešernovega gaja na vzhodu (Partizanska in Gregorčičeva ulica, *sl. 1: 1–3*), preko Stritarjeve, Mladinske in Stošičeve ulice (*sl. 1: 4–7*) do Koroške ceste na zahodu (*sl. 1: 8*).¹⁶

V obdobju mlajše železne dobe je naselbina močno opešala, vendar je vztrajala do prihoda Rimljanov, ko je prišlo do izrazitega mešanja poznolatskih najdb

park near Bleiweisova cesta (*Fig. 1: 6*).⁸ In the mid-1930s, Roman period finds – interpreted as grave finds – were discovered in the old core of the town.⁹ In the time of World War II, a Roman grave was discovered during the construction of the building at Stritarjeva 8 (*Fig. 2: 11*).¹⁰ Roman period finds from the nearby Mayerjeva pristava suggest a possible Roman cemetery at that location (*Fig. 2: 12*).¹¹ Between 1953 and 1972, archaeological research focused on the excavation of a large Medieval and early modern cemetery at the parish church. In 1984, excavations were conducted in the interior of the parish church.¹² and since 1990, there have been almost annual rescue excavations in the medieval town core. After 2004, excavations of the Lajh cemetery were again in full swing and lasted, simultaneously with the investigations of the settlement, until 2013.¹³

PREHISTORY

The earliest settlement is from the Late Neolithic period and it belongs to the so-called Sava Group. It was limited to the southernmost part of the conglomerate promontory above the Sava and the Kokra (present-day Trubarjev trg and the south part of Cankarjeva ulica, *Fig. 1*).¹⁴ While there are almost no finds from the Bronze Age, the settlement flourished at the beginning of the Early Iron Age, i.e. at the transition between the HaB3 and HaC1 phases. At that time, it covered the entire area of the later medieval town, and extended even further to the north and west: to the left bank of the Sava on the west and to the beginning of present-day Koroška cesta on the north (*Fig. 1*). Typical traces of metallurgical activity within the settlement have been discovered, including a 22 kg hoard of broken bronze objects and ingots from a conglomerate rock shelter at Ljubljanska cesta (*Fig. 1: 9*).¹⁵ The corresponding prehistoric cemetery extended along the edge of a former river terrace north of the settlement, from present-day Prešernov gaj on the east (Partizanska in Gregorčičeva cesta, *Fig. 1: 1–3*), over Stritarjeva, Mladinska and Stošičeva ulica (*Fig. 1: 4–7*) to Koroška cesta on the west (*Fig. 1: 8*).¹⁶ While the settlement experienced a strong decline in the Late Iron Age period, it survived until the arrival of the Romans, when late La Tène finds

⁹ Žontar 1939, 11.

¹⁰ Valič 1960, 33.

¹¹ Pečnik 1894, 184; Pečnik 1904, 127–128 (Ljubljana, 2. Kranj); Knific 1971, 76.

¹² Kastelic 1960, 41; Valič 1975, 159–167; Pleterski, Štular, Belak 2016; 2017; Pleterski, Štular, Belak, Bešter 2019.

¹³ Najobsežnejši posegi, predstavljeni v poročilih: Lux 2011; Tomažinčič 2011; Urankar 2011; Urankar, Bešter 2014; Urek et al. 2016.

¹⁴ Sagadin 2005, 33; Urankar, Bešter 2014, 24–29.

¹⁵ Horvat 1983, 140–218; Modrijan 1988; Rozman 2004, 55–109.

¹⁶ Gabrovec 1960, 11–30; Škvor Jernejčič 2017, 117–196.

⁸ Stare 1954, 112–127.

⁹ Žontar 1939, 11.

¹⁰ Valič 1960, 33.

¹¹ Pečnik 1894, 184; Pečnik 1904, 127–128 (Ljubljana, 2. Kranj); Knific 1971, 76.

¹² Kastelic 1960, 41; Valič 1975, 159–167; Pleterski, Štular, Belak 2016; 2017; Pleterski, Štular, Belak, Bešter 2019.

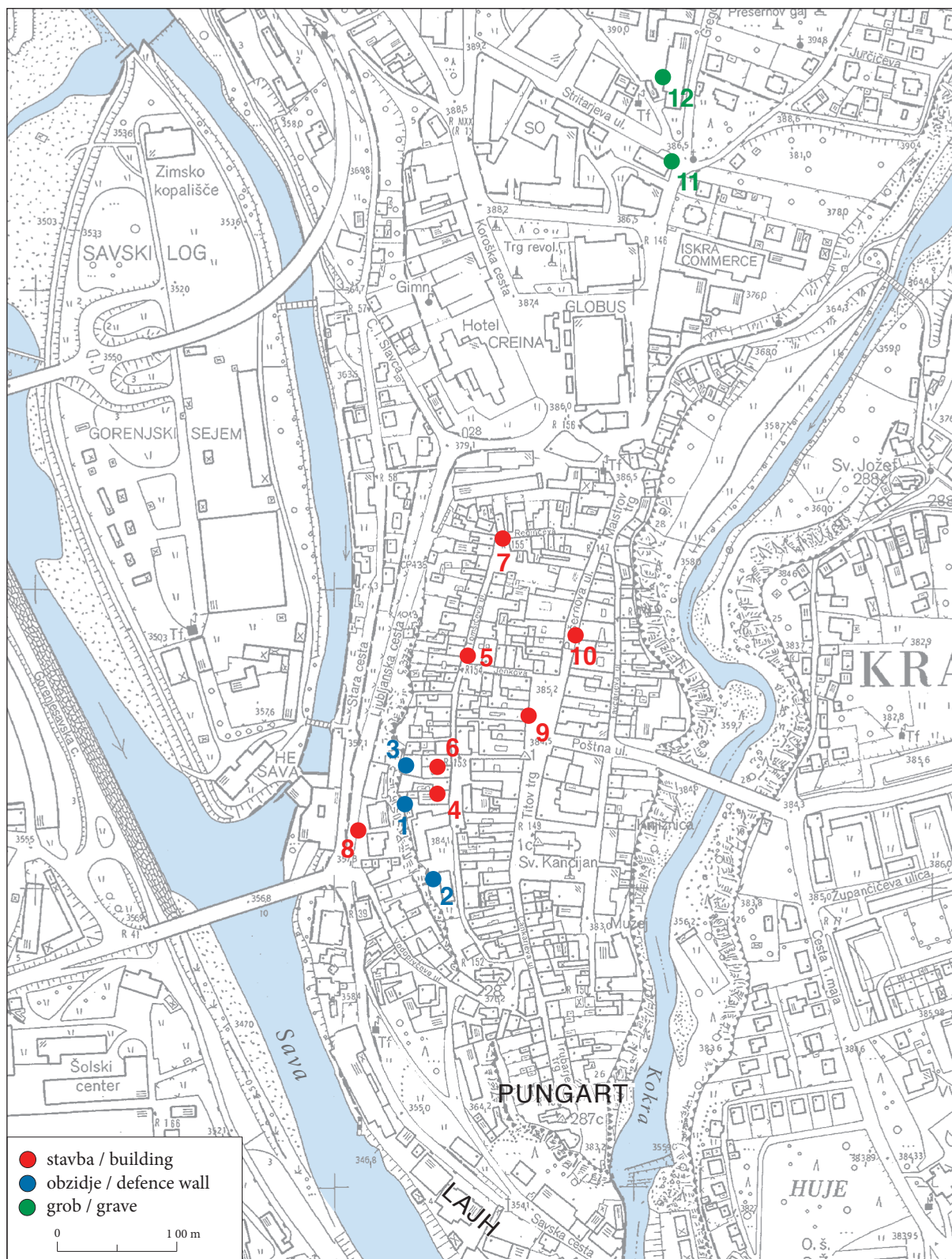
¹³ Lux 2011; Tomažinčič 2011; Urankar 2011; Urankar, Bešter 2014; Urek et al. 2016.

¹⁴ Sagadin 2005, 33; Urankar, Bešter 2014, 24–29.

¹⁵ Horvat 1983, 140–218; Modrijan 1988; Rozman 2004, 55–109.

¹⁶ Gabrovec 1960, 11–30; Škvor Jernejčič 2017, 117–196.

Sl. 2: Kranj. Rimskodobna najdišča. Ostanke obzidja, stavb in grobov. M. = 1:5.000.

Fig. 2: Kranj. Roman period. Remains of town walls, buildings, and graves. Scale = 1:5,000.

(Vir / Source: GURS©2004, TTN5)

1, 4 – Tomšičeva 42 in 44 (severno dvorišče gradu Kieselstein); 2 – Tomšičeva 44 (južno dvorišče gradu Kieselstein); 3, 6 – Tomšičeva ulica 38 (notranjost in dvorišče); 5 – Tomšičeva ulica 26; 7 – Reginčeva ulica; 8 – Ljubljanska cesta; 9 – Glavni trg 21; 10 – Prešernova ulica; 11 – Stritarjeva ulica; 12 – Gregorčičeva ulica (nekdanja Mayerjeva pristava z okolico)

(pripadajočih mokronoški skupini) in zgodnjerskega (srednjeavgustejskega) importa v istih kontekstih.¹⁷

(from the Mokronog Group) and early Roman (Middle Augustan) imports are present in the same contexts.¹⁷

RIMSKA NASELBINA

Arheološki ostanki rimske dobe (drobne najdbe in objekti) se pojavljajo po celotnem konglomeratnem pomolu (od Trubarjevega trga oz. Pungarta do začetka Ljubljanske ceste), poleg tega pa tudi po pobočjih do levega brega Save (nekdanja ledina Lajh, zdaj Sejmišče in Savska cesta). Posamezne grobne najdbe so znane severno od tod – ob gradnji občinske stavbe Stritarjeva 8, pri Mayerjevi pristavi (Prešernov gaj in Gregorčičeva ulica, *sl.* 2: 11,12), drobne naključne najdbe pa tudi v širši okolici naselja (v smeri proti grobišču – Ulica XXXI. divizije; Stražišče, na desnem bregu Save, itd.).

Objekti, v katerih so bile srednje- in poznoavgustejske najdbe, so bili izdelani s še povsem prazgodovinsko tehniko – lesene sohe, stene iz vejnatga prepleta, premazane z ilovico (najdišča: severno dvorišče Kieselsteina, Ljubljanska cesta, Glavni trg 21, Prešernova ulica, itd. – *sl.* 2: 4,8–10). Večina najdb iz tega obdobja pa je bila najdena v različnih vkopih v matično osnovo, ker je bila kulturna plast zlasti po sredini kranjskega pomola zaradi kasnejših izravnjav večidel odstranjena.

Edini zidani objekt, ki zanesljivo spada v zgodnjersko obdobje, je obzidje. Ugotovljeno je bilo v več odsekih na severnem in južnem dvorišču gradu Kieselstein (Tomšičeva 42 in 44, *sl.* 2: 1,2; 3) ter na dvorišču stavbe Tomšičeva 38 (*sl.* 2: 3; 3). Na tem delu je obzidje imelo tudi vsaj en (po vsej verjetnosti pa dva) pravokotni stolp (*sl.* 3). Debelo je bilo od 80 do 90 cm, zidano iz lomljenec, večjih rečnih oblic in mestoma tudi iz kosov konglomerata. Ohranjene višine so skromne in dosejajo 0,5 m.¹⁸ Glede na ostanke freskiranega/slikanega ometa na dvorišču stavbe Tomšičeva 38 lahko predvidevamo, da so tudi v zgodnji antiki tu stali še drugi zidani objekti. Tudi nekateri šibko ohranjeni temelji na severnem dvorišču gradu Kieselstein so datirani v zgodnje rimsko obdobje. Drobne najdbe pripadajo predvsem severnoitalski teri sigilati (oblike Consp. 12, 13, 14, R 2),¹⁹ skodelicam Sarius, čašam Aco, keramiki tankih sten (primerjave v oblikah 1–6, 9, 12–13, 27, 68 s Štalenske gore),²⁰ cilindričnim in reliefnim oljenkam, amforam (Dressel 7, 6b). Novčne najdbe obsegajo nekaj primerkov vzhodnokeltskega kovanja in republikanske novce, med kovinskimi najdbami pa najdemo fibule poznolatenske sheme, fibule tipov Nova vas, Jezerine, Alezija, Aucissa in močno profilirane fibule. Nekaj kovinskih najdb pripada tudi odlomkom srednje- in poznoavgustejske

ROMAN SETTLEMENT

Archaeological remains (small finds and buildings) from the Roman period occur all over the conglomerate promontory (from Trubarjev trg to the beginning of Ljubljanska cesta) and also on the slopes all the way down to the left bank of the Sava (former Lajh, now Sejmišče and Savska cesta). Individual burial finds are known north of this area: they were discovered during the construction of a municipal building (Stritarjeva 8), near Mayerjeva pristava (Prešernov gaj and Gregorčičeva ulica, *Fig.* 2: 11, 12). Stray small finds were also discovered in the wider surroundings (north of the settlement: Ulica XXXI. divizije; right bank of the Sava: Stražišče, etc.).

The buildings containing Middle and Late Augustan finds were still constructed in an entirely prehistoric fashion – wooden vertical beams, wattle-and-daub walls (north courtyard of Kieselstein Manor, Ljubljanska cesta, Glavni trg 21, Prešernova ulica, etc. – *Fig.* 2: 4,8–10). Most of the finds from that period were discovered in various pits dug into the parent material, since the cultural layer, especially along the middle of the Kranj promontory, had been largely removed due to the levelling of the ground.

Town walls is the only masonry construction that can be dated with certainty to the Early Roman period. Several segments been identified in the north and south courtyards of Kieselstein Manor (Tomšičeva 42 and 44, *Figs.* 2: 1,2; 3) and in the courtyard of the building at Tomšičeva 38 (*Figs.* 2: 3; 3). Here, the walls had at least one (but probably two) rectangular towers (*Fig.* 3). The walls were between 80 and 90 cm thick, made of roughly cut stones, large river cobbles, and some occasional conglomerate pieces. Their preserved height is modest and reaches up to 0.5 m.¹⁸ Remains of frescoed/painted plaster in the courtyard of the building at Tomšičeva 38 imply that other masonry buildings from the Early Roman period may be expected at that location. Some poorly preserved stones in the north courtyard of Kieselstein Manor also date to the Early Roman period. Small finds are mostly represented by North Italian terra sigillata (the Consp. 12, 13, 14, R 2 types),¹⁹ Sarius cups, Aco beakers, thin-walled pottery (corresponding to Forms 1–6, 9, 12–13, 27, 68 from Magdalensberg),²⁰ cylindrical and relief oil lamps, and amphorae (Dressel 7, 6b). Among the coins, there are specimens of East Celtic minting as well as Republican coins. Metal finds include fibulae of the late La Tène period, fibulae of the Nova vas, Jezerine,

¹⁷ Gabrovec 1966, 243–270; Sagadin 2008, 84–87; Guštin 2011.

¹⁸ Sagadin 2010, 16–25, *sl.* 2–5.

¹⁹ *Conspectus* 1990.

²⁰ Schindler-Kaudelka 1975.

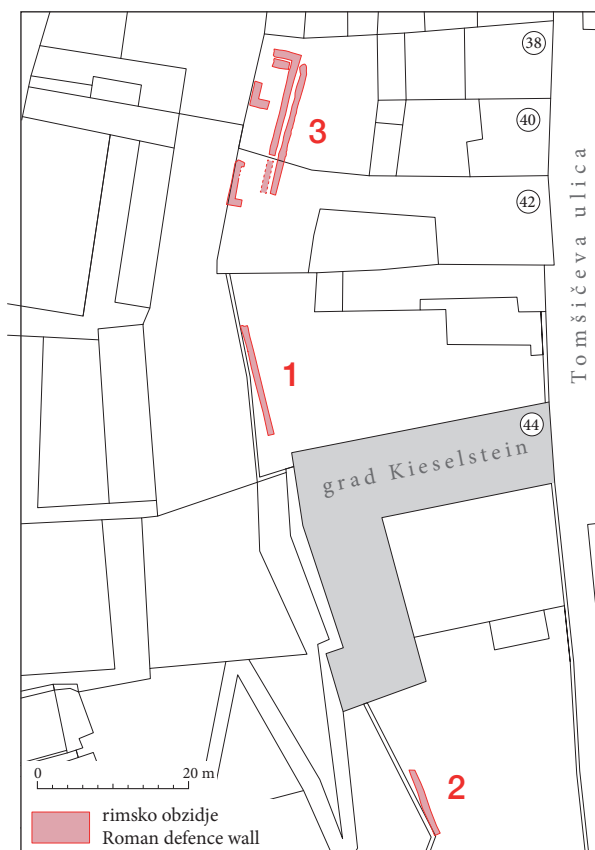
¹⁷ Gabrovec 1966, 243–270; Sagadin 2008, 84–87; Guštin 2011.

¹⁸ Sagadin 2010, 16–25, *fig.* 2–5.

¹⁹ *Conspectus* 1990.

²⁰ Schindler-Kaudelka 1975.

vojaške opreme.²¹ Zgodnjerimski import se dosledno pojavlja v istih kontekstih kot poznolatske najdbe mokronoške skupine.

Po koncu avgustejskega obdobja je bila poselitev pomola na sotočju Save in Kokre prekinjena.

Od 4. st. dalje pa je naselbina v Kranju ponovno oživela. Predvsem po zahodnem robu kranjskega pomola (severno dvorišče gradu Kieselstein, Tomšičeva ulica 26, 28, 38, Reginčeva ulica, *sl. 2: 4–7*) so bili odkriti ostanki kakovostno zidanih objektov s pohodno površino iz maltnega estriha, na severnem dvorišču gradu Kieselstein (*sl. 2: 4*) je bila ugotovljena tudi uporaba hipokavsta. Zidovi teh objektov so bili grajeni pretežno iz večjih oblic, manj je bilo uporabljenih lomljenecv. Debelina zidov je znašala od 70 do 80 cm, žal pa ohranjenost objektov ni bila tolikšna, da bi lahko rekonstruirali kolikor toliko zaključene stavbne celote.²² V nekaterih kontekstih (Tomšičeva ulica 26, *sl. 2: 5*) so bile najdene tudi posamezne mozaične kocke, vendar se kulturna plast tu ni navezovala na ostanke zidov.²³ Datacija te faze poselitve je izrazito slabo podprta z drobnimi najdbami. Ostanke zidanih stavb so stratigrafsko mlajši kot zgodnje

²¹ Sagadin 2003, 71–81; Sagadin 2015, 185–189.

²² Urankar 2011.

²³ Sagadin 2008, 44.

Sl. 3: Kranj. Zgodnjeantično obzidje med Tomšičevo 38 in 44 – odseki na *sl. 2: 1–3*. M. = 1:1000 (po Sagadin 2015, *sl. 2*).
Fig. 3: Kranj. Early Roman town walls between Tomšičeva 38 and 44 – segments in *Fig. 2: 1–3*. Scale = 1:1000 (after Sagadin 2015, *sl. 2*).

Alesia, Aucissa types, and strongly profiled fibulae (*kräftig profilierte Fibeln*). There are also fragments of Middle and Late Augustan military equipment.²¹ Early Roman imports consistently appear in contexts together with Late La Tène finds of the Mokronog Group.

After the Augustan period, there was a settlement hiatus on the promontory at the confluence of the Sava and Kokra rivers.

From the 4th century on, the Kranj settlement recovered. Remains of well-built masonry houses with mortar walking surfaces were discovered especially along the western edge of the Kranj promontory (the north courtyard of Kieselstein Manor, Tomšičeva ulica 26, 28, 38, Reginčeva ulica, *Fig. 2: 4,5,6,7*), and a hypocaust was identified in the north courtyard of Kieselstein Manor (*Fig. 2: 4*). Mostly made of large cobbles and – to a lesser degree – quarry stones, the walls of these buildings were between 70 and 80 cm thick. Unfortunately, they were not sufficiently preserved to allow reconstructions of more or less complete buildings.²² Individual mosaic tiles were discovered in certain contexts (Tomšičeva ulica 26, *Fig. 2: 5*), but this cultural layer was not in contact with the remains of the walls.²³ The dating of this settlement phase is poorly supported by small finds. The remains of masonry buildings are stratigraphically later than the Early Roman layer, and hypocausts do not appear in the Gorenjska region before the second half of the 2nd century AD.²⁴ Finds from the 4th century AD (a Roman crossbow fibula, a finger ring with a key, a bronze stylus, bone spindle whorls)²⁵ also appear elsewhere in Kranj.

The only clues to the location of the Roman cemetery are modest remains in the area of Mayerjeva pristava and a Roman grave, excavated in the time of World War II during the construction of the building at Stritarjeva 8 (*Fig. 2: 11,12*). Individual Roman artefacts were discovered also north of that area.²⁶ Since grave goods are not preserved, it is not possible to determine the period the cemetery belonged to.

²¹ Sagadin 2003, 71–81; Sagadin 2015, 185–189.

²² Urankar 2011.

²³ Sagadin 2008, 44.

²⁴ Judging by the dating of Roman settlement agglomerations (Sagadin 1995, 13–22); for the wider area oral confirmation by Plesničar Gec (Mestni muzej Ljubljana).

²⁵ Sagadin 2008, 61–78.

²⁶ Valič 1960, 31–37.

rimška naselbinska plast, hipokavst pa se na Gorenjskem ne pojavlja pred drugo polovico 2. st. po Kr.²⁴ Tudi drugod na območju Kranja se pojavljajo najdbe, ki sodijo v 4. st. po Kr. (fibula s čebuličastimi zaključki, prstan s ključem, profiliran bronast stilus, koščena vretenca).²⁵

Pri lociranju antičnega grobišča se lahko opiramo le na skromne ostanke na območju Mayerjeve pristave in na med vojno izkopani rimski grob ob gradnji stavbe Stritarjeva 8 (sl. 2: 11,12). Posamezni rimski predmeti so bili najdeni tudi severno od tod.²⁶ Grobni pridatki se niso ohranili, zato ne moremo ugotoviti, kateremu obdobju rimske poselitve bi to domnevno grobišče pripadalo.

POZNOANTIČNA NASELBINA

Poselitev se je intenzivirala v 5. in 6. st. Konec 5. ali v začetku 6. st. je bilo zgrajeno novo obzidje, katerega deli so bili odkriti na zahodnem robu Trubarjevega trga (sl. 4: 1,2), na severnem in južnem dvorišču gradu Kieselstein (Tomšičeva 44, sl. 4: 3,4) in na dvorišču stavbe Tomšičeva 38 (sl. 4: 5). Obzidje je bilo zgrajeno iz lomljenec in posameznih večjih rečnih oblic, široko zamazane fuge med kamenjem so splošna značilnost poznoantične zidave.²⁷ V sredino 6. st. sodijo ostanki steklarske delavnice na severnem dvorišču gradu Kieselstein in večja količina stekla, predvsem steklenih čaš (sl. 4: 6),²⁸ v drugi polovici 6. st. pa je nastal velik cerkveni kompleks z zgodnjekrščansko cerkvijo in krstilnico na lokaciji sedanje župne cerkve (sl. 4: 7).²⁹ Posebnost naselja v Kranju so predvsem številne polzemljanke (sl. 4), ki so bile najdene po celotnem območju starega mestnega jedra, od sredine Prešernove ulice na severu do Trubarjevega trga na jugu.³⁰ Drobne najdbe iz tega obdobja predstavljajo predvsem odlomki grobe kuhinjske keramike, pa tudi uvoženega poznoantičnega posodja, zlasti amfor (Hayes 87c, 90b, 32/58, 99; amfore LRA 1, 2, 4; Keay 26F, 26G, 26H; poznorimske cilindri-

LATE ANTIQUE SETTLEMENT

Settlement intensified in the 5th and 6th centuries. At the end of the 5th or the beginning of the 6th century, new town walls were built, the segments of which were discovered along the western edge of Trubarjev trg (Fig. 4: 1,2), in the north and south courtyards of Kieselstein Manor (Tomšičeva 44, Fig. 4: 3,4), and in the courtyard of the building at Tomšičeva 38 (Fig. 4: 5). The walls were made of quarried stones and individual large river cobbles. Wide mortar-filled gaps between the stones are a general characteristic of Late Roman construction.²⁷ Remains of a glass workshop from the north courtyard of Kieselstein Manor and a number of glass artefacts, especially beakers (Fig. 4: 6), are dated to the middle of the 6th century.²⁸ A large ecclesiastical complex with an Early Christian church and a baptistery at the location of the present-day parish church (Fig. 4: 7) was constructed in the second half of the 6th century.²⁹ A specific feature of the Kranj settlement are numerous pit houses (Fig. 4), discovered all over the old town core, from the middle of Prešernova ulica in the north to Trubarjev trg in the south.³⁰ Small finds from this period are predominantly fragments of coarse kitchen pottery, but also imported Late Antique vessels, especially amphorae (Hayes 87c, 90b, 32/58, 99; amphorae LRA 1, 2, 4; Keay 26F, 26G, 26H, late Roman cylindrical amphorae; a Hayes IIB oil lamp, etc.). Germanic stamped pottery and pottery with burnished decoration appear in the same contexts.³¹ When it comes to Late Antique metal finds, two lamellar armours and an angon from the courtyard of the building at Tomšičeva 38 stand out (Fig. 4: near the site 5).³² Of similar significance are the finds from the large cemetery at Lajh. The latter extended in the 6th and 7th centuries on the slopes and flat ground at the confluence of the Sava and the Kokra, and contained numerous finds from the Migration period (Fig. 4: 8).³³ At the same time, another ecclesiastical centre with a cemetery was founded on the

²⁴ Sodeč po datacijah rimskih naselbinskih aglomeracij (Sagadin 1995, 13–22); za širše območje ustna potrditev Plesničar Gec (Mestni muzej Ljubljana).

²⁵ Sagadin 2008, 61–78.

²⁶ Valič 1960, 31–37.

²⁷ Primerjave zlasti na poznoantičnih objektih na Ajdna nad Potoki in na Tonovcovem gradu pri Kobaridu.

²⁸ Ostanki struktur so interpretirani kot steklarska delavnica na podlagi številnih odlomkov steklenih kozarcev, deponije apna, žganega iz školjk, ostankov pokvarjenih steklenih izdelkov in razlike med kuriščema, katerih eno pripada apnenici, za drugo pa še ni ugotovljenih primerjav (Sagadin 2004, 107–114). Drugačna interpretacija obe kurišči identificira kot apnenici, spremljajoče stekleno gradivo pa naj bi dokazovalo deponijo, odpad ali reciklažo (Lazar, 2003, 216; Lazar 2018).

²⁹ Sagadin 2017, 35–57.

³⁰ Sagadin 2008, 145–146; Urankar, Bešter 2014; Urek, Rozman 2012.

²⁷ The best analogies come from the buildings in the Late Antique fortified settlements of Ajdna nad Potoki and Tonovcov grad near Kobarid.

²⁸ The interpretation of the remains as a glass workshop is based on numerous fragments of glass goblets, a depot of lime burned from shells, remains of broken glassware, and two different fireplaces: one is a lime kiln, while the analogies for the other one have not been found (Sagadin 2004, 107–114). A different interpretation identifies both fireplaces as lime kilns, and the corresponding glassware is supposed to be evidence of a depot, a junkyard, or a recycling centre (Lazar 2003, 216; Lazar 2018).

²⁹ Sagadin 2017, 35–57.

³⁰ Sagadin 2008, 145–146; Urankar, Bešter 2014; Urek, Rozman 2012.

³¹ Sagadin 2008.

³² Pflaum, Sagadin 2016.

³³ Stare 1980; Knific 1995, 23–40; Knific, Lux 2005, 331–343; Knific, Lux 2010, 26–36; Knific, Lux, 2015, 29–41.

Sl. 4: Kranj. Poznoantična najdišča. M. = 1:5.000.

Fig. 4: Kranj. Late Antique sites. Scale = 1:5,000.

(Vir / Source: GURS©2004, TTN5)

- 1, 2 – Trubarjev trg (Pungart). 3, 4 – Tomšičeva 44 (severno in južno dvorišče gradu Kieselstein); 5 – Tomšičeva ulica 38; 6 – Tomšičeva 44 (severno dvorišče gradu Kieselstein); 7 – Župnijska cerkev sv. Kancijana; 8 – Lajh (Savska cesta in Sejmišče); 9 – Sv. Martin (lokacija nekdanje cerkve).

ne amfore; oljenka Hayes IIB, itd.). V istih kontekstih se pojavlja tudi germanska glajena in žigosana keramika.³¹ Med poznoantičnimi kovinskimi najdbami po svojem pomenu izrazito izstopajo dva lamelna oklepa in ango z dvorišča stavbe Tomšičeva 38 (*sl. 4: pri najdišču 5*).³² Pomembnost te najdbe ustreza pomenu najdb z velikega grobišča v Lajhu, ki je v 6. in 7. st. nastalo na pobočjih in na ravnici ob sotočju Save in Kokre in ki mu dajejo pečat številne najdbe preseljevanja ljudstev (*sl. 4: 8*).³³ Istočasno je na nasprotnem bregu Save nastalo še eno cerkveno središče z grobiščem (*sl. 4: 9*).³⁴ V tem obdobju je Kranj predstavljal najpomembnejšo naselbino na območju današnje Slovenije.

RAZVOJ NASELJA

Za avgustejskodobno naselbino v Kranju je značilna velika količina uvožene kakovostne keramike (*sl. 5*) iz severne Italije, pri čemer zlasti izstopa večje število čaš vrste Aco. Zelo malo pa je lokalne latenske keramike. Sestava drobnega gradiva sicer kaže priselitev iz Italije, vendar so bivalni objekti zelo skromni. Verjetno gre za načrtno koncentracijo nove oblasti v natanko določenem naselju. Zdi se, da je v zgodnji antiki Kranj vsaj nekaj časa predstavljal nekakšno trgovsko postojanko na poti iz Emone proti severu. Časovna pripadnost kranjskih najdb omogoča tudi domnevo, da se je to zgodilo po aneksiji Noriškega kraljestva leta 15 pr. Kr., ko so bile zelo verjetno vzpostavljene nove trgovske povezave med Emono in na novo priključenimi ozemlji na severu. Obzidje s stolpi in pojav posameznih kosov vojaške opreme uvršča Kranj med tista naselja, ki obvladujejo prostor ter nadzorujejo prometne poti v zaledju vojaških spopadov v osrednjem Podonavju.³⁵ Očitno so bile manjše rimske vojaške posadke postavljene na vse strateško oz. prometno pomembne točke. Po končani pacifikaciji, ki je sledila generacijo kasneje, so ta naselja pogosto izgubila veljavo. Pomembnejše postanejo lokacije z izrazitejšim ekonomskim potencialom, kar v pogojih primarne proizvodnje pomeni bližino plodne zemlje in izrazit transportni potencial – bodisi za kopenski bodisi vodni promet. S tem lahko razlagamo popolno prenehanje življenja naselbine v Kranju od sredine 1. st. dalje. Kranj ima namreč izrazito naravno zavarovano, torej ugodno obrambno lego, vendar otežen dostop do vode in plodne zemlje. Zato se je težišče poselitve preneslo v številne vile rustike in manjša naselja ob robovih Kranjskega in Sorškega polja.³⁶

³¹ Sagadin 2008, 95–107.

³² Pflaum, Sagadin 2016.

³³ Stare 1980; Knific 1995, 23–40; Knific, Lux 2005, 331–343; Knific, Lux 2010, 26–36; Knific, Lux, 2015, 29–41.

³⁴ Sagadin 1987.

³⁵ Horvat 2015, 171–208.

³⁶ Sagadin 2008, 171–176.

Sl. 5: Kranj. Uvožena avgustejskodobna keramika.

Fig. 5: Kranj. Imported Augustan-period pottery.

(Foto / Photo: M. Jesenko)

opposite bank of the Sava (*Fig. 4: 9*).³⁴ During this period, Kranj was the most important settlement in the area of present-day Slovenia.

SETTLEMENT DEVELOPMENT

The Augustan-period settlement in Kranj is characterized by large amounts of imported pottery from northern Italy (*Fig. 5*), especially a large number of Aco beakers. There is very little local La Tène pottery. While the composition of small finds indicates Italian immigration, dwellings are very modest. It seems that at least for a while during the Early Roman period, Kranj was some sort of a trade post on the route from Emona towards the north. The dating of the finds from Kranj allows the supposition that this happened after the annexation of the kingdom of Noricum in 15 BC, when new trade connections were most likely established between Emona and the newly annexed territories in the north. The town walls with towers and a small amount of military equipment indicate that Kranj was one of the settlements that controlled the territory and traffic routes in the hinterland of the armed conflicts in the Central Danube area.³⁵ It appears that small Roman garrisons were stationed in all the locations that were significant from either a strategic or transport perspective. One generation later, when the pacification had been completed, the significance of these settlements slowly dwindled and settlements with higher economic potential gained importance. In the conditions of primary production, economic potential was the proximity of arable land as well as transport possibilities – for land or water traffic. This can explain the complete cessation of life in the Kranj settlement after the mid-1st century. While the position of Kranj is naturally well-protected, the access to water and arable land is inconvenient. Thus, the focus of settlement shifted

³⁴ Sagadin 1987.

³⁵ Horvat 2015, 171–208

Ponovna oživitev naselbine na konglomeratnem pomolu med Savo in Kokro od 4. st. dalje je verjetno posledica naraščajoče potrebe po varnosti, ki je postala pomembnejša v nemirnih časih druge polovice 3. st. Dobra naravna zavarovanost in strateška lega ob poti v severno Italijo preko Gornjesavske doline je zagotavljala izjemen pomen naselbini tudi v 5. in 6. st., ko postane Italija glavni cilj preseljujočim se ljudstvom.³⁷

to numerous villae rusticae and smaller settlements along the edges of the plain of Kranj and Sora.³⁶

The revival of the settlement on the conglomerate promontory between the Sava and the Kokra, which took place from the 4th century onwards, was most likely a consequence of an increasing need for security in the turbulent times of the second half of the 3rd century. The naturally well defended position and the strategic location on the route towards north Italy along the Upper Sava Valley ensured the significance of the settlement in the 5th and 6th centuries, when Italy became the main destination of the migrating peoples.³⁷

Prevod: Meta Osredkar

³⁷ Sagadin 2008, 176–178.

³⁶ Sagadin 2008, 171–176.

³⁷ Sagadin 2008, 176–178.

AIJ = V. Hoffiller, B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslavien 1: Noricum und Pannonia Superior*, Zagreb 1938.
CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*.

Conspectus 1990 = Cospectus formarum terrae sigillatae Italico modo confectae. – Materialien zur Römisch-germanischen Keramik 10, Bonn 1990.

GABROVEC, S. 1960, Mesto Kranja v prazgodovini slovenskega ozemlja. – V / In: *900 let Kranja*, 11–30, Kranj.

GABROVEC, S. 1966; Latensko obdobje na Gorenjskem (Die Latènezeit in Oberkrain). – *Arheološki vestnik* 17, 243–270.

GLOBOČNIK, A. 1889, *Archäologische Karte von Krain*. – Mittheilungen des Musealvereines für Krain 2.

GUŠTIN, M. 2011, *Carnium* (Kranj, Slovenia): insediamento dei Carni. – V / In: S. Casini (ur. / ed.), *“Il filo del tempo”*. *Studi di preistoria e protostoria in onore di Raffaele Carlo de Marinis*, Notizie archeologiche Bergomensi 19, 447–458.

HITZINGER, P. 1856, Kje je stal stari Santicum. – *Kmetijske in rokodelske novice* 14, 26.

HORVAT, J. 1983; Prazgodovinske naselbinske najdbe pri farni cerkvi v Kranju (Vorgeschichtliche Siedlungsfunde bei der Pfarrkirche in Kranj). – *Arheološki vestnik* 34, 140–218.

HORVAT, J. 2015, Early Roman military finds from prehistoric settlements in the Gorenjska region / Zgodnjerimske vojaške najdbe s prazgodovinskih naselbin na Gorenjskem. – V / In: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur. / eds.), *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem*, Katalogi in monografije 41, 171–208.

KASTELIC, J. 1960, Staroslovanski Kranj. – V / In: *900 let Kranja*, 38–50, Kranj.

KNIFIC, T. 1971, Arheološka najdišča v Kranju. – *Kronika* 19, 70–76.

KNIFIC, T. 1995, Vojščaki iz mesta Karnija. – *Kranjski zbornik* 1995, 23–40, Kranj.

KNIFIC, T., J. LUX 2005, Gospe iz mesta Karnija. – *Kranjski zbornik* 2005, 331–343, Kranj.

KNIFIC, T., J. LUX 2010, Otroci iz mesta Karnija. – *Kranjski zbornik* 2010, 26–36, Kranj.

KNIFIC, T., J. LUX 2015, Kranj z okolico v pozni antiki – zapis geografa iz Ravene in arheološki podatki. – *Kranjski zbornik* 2015, 29–41, Kranj.

LAZAR, I. 2003, *Rimsko steklo Slovenije / The Roman Glass of Slovenia*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 7.

LAZAR, I. 2018, Glass workshops in the Alpine and Eastern Adriatic area. – V / In: F. Wiesenberg, B. Birkenhagen (ur. / eds.), *Roman glass furnaces – contexts, finds and reconstruction synthesis*, 31–52, Borg-Koeln.

LINHART, A. T. 1788, *Verzuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Österreichs* 1. – Laibach.

LUX, J. 2011, Poročilo o izvedenih predhodnih arheoloških raziskavah na območju predvidene gradnje stanovanjskega objekta Zupanec v Kranju. – Poročilo / Report; ZVKDS OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).

MAURIG, J. 1893, Kranj. – *Dom in svet* 6, 463.

MODRIJAN, Z. 1988; Prazgodovinska keramika iz farne cerkve v Kranju. – Seminarška naloga / Thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).

MÜLLNER, A. 1879, *Emona. Archäologische Studien aus Krain*. – Laibach.

PEČNIK, J. 1893, Starinske najdbe pri mestu Kranju. – *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 3, 80.

PEČNIK, J. 1894, 132. Die Grabungen in Krain während des Jahres 1893. – *Mittheilungen der k. k. Central-Commission* 20, 183–184.

PEČNIK, J. 1904, Prazgodovinska gradišča na Kranjskem. – *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 14, 125–143.

PFLAUM, V., M. SAGADIN 2016, *V blesku kovinske oprave. Poznoantična lamelna oklepa iz Kranja (Gleaming in armour. Late Antique lamellar armours from Kranj)*. – Kranj.

PLETERSKI, A., B. ŠTULAR, M. BELAK (ur. / eds.) 2016, *Izkopavanja srednjeveškega in zgodnjenovoveškega grobišča pri župni cerkvi v Kranju v letih 1964–1970 (Excavations of Medieval and Post-Medieval cemetery at the Župna cerkev in Kranj from 1964 to 1970)*. –

- Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 35, Grobišče Župna cerkev v Kranju 1, Ljubljana.
- PLETERSKI, A., B. ŠTULAR, M. BELAK (ur. / eds.) 2017, *Arheološka raziskovanja grobov najdišča Župna cerkev v Kranju med letoma 1972 in 2010 (Archaeological investigation of graves from Župna cerkev site in Kranj between 1972 and 2010)*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 37, Grobišče Župna cerkev v Kranju 2, Ljubljana.
- PLETERSKI, A., B. ŠTULAR, M. BELAK, H. BEŠTER (ur. / eds.) 2019, *Začetek in konec raziskovanj grobišča pri Župni cerkvi v Kranju (1953 in 2011–2013) [The beginning and end of exploration at the Župna cerkev cemetery in Kranj (1953 and 2011–2013)]*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 38, Grobišče Župna cerkev v Kranju 3, Ljubljana.
- RADICS, P. von 1862, *Archäologische Karte von Krain, 1862* (priloga k / appendix to: *Geschichte Krains, Handbuch, 1. snopič / part 1, 1864*).
- ROZMAN, B. 2004, *Keramika iz prazgodovinske naselbine v Kranju (Pavšlarjeva hiša) (Pottery from the prehistoric settlement in Kranj (the Pavšlar house))*. – *Arheološki vestnik* 55, 55–109.
- SAGADIN, M. 1987, *Kranj – križišče Iskra. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja / Kranj – Iskra Crossroads. A Cemetery from the Migration Period and the Early Slavic Period*. – Katalogi in monografije 24.
- SAGADIN, M. 1991, *Najstarejša cerkvena stavba v Kranju*. – V / In: *Pod zvonom sv. Kancijana*, 31–44, Kranj.
- SAGADIN, M. 1995, *Poselitev rimskega podeželja na Gorenjskem*. – *Kranjski zbornik 1995*, 13–22, Kranj.
- SAGADIN, M. 2003, *Zgodnjeantični Kranj (Ancient Kranj)*. – V / In: B. Jenčič et al. (ur. / eds.) *Avguštinov zbornik. 50 let Gorenjskega muzeja*, 71–81, Kranj.
- SAGADIN, M. 2004, *Poznoantična steklarska delavnica (?) v Kranju [A Late Roman Glass workshop (?) in Kranj]*. – V / In: I. Lazar (ur. / ed.), *Drobciki antičnega stekla (Fragments of ancient Glass)*, *Annales Mediterranea*, 107–114, Koper.
- SAGADIN, M. 2005, *Nekatere neolitske najdbe z vzhodne Gorenjske (Some neolithic finds from the eastern Gorenjska)*. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Prvi poljedelci. Savska skupina lengyelske kulture (First Farmers. The Sava Group of the Lengyel culture)*, *Annales Mediterranea*, 29–36, Koper.
- SAGADIN, M. 2008, *Od Karnija do Kranja. Arheološki podatki o razvoju poselitve v antičnem in zgodnesrednjeveškem obdobju*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (unpublished / neobjavljeno).
- SAGADIN, M. 2010, *Zgodnjeantično obzidje Karnija*. – In / V: *Jubilejni Kranjski zbornik 2010*, 16–25, Kranj.
- SAGADIN, M. 2015, *Evidence of the Roman army in Early Roman Kranj / Sledovi rimske vojske v zgodnjeantičnem Kranju*. – V / In: J. Istenič, B. Laharnar, J. Horvat (ur. / eds.), *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem*, Katalogi in monografije 41, 209–220.
- SAGADIN, M. 2017, *Prva cerkev v luči arheoloških raziskav*. – V / In: R. Peskar, M. Sagadin, A. Šebalj, *Župnijska cerkev sv. Kancijana v Kranju. Njeno obličje in pomen*, 35–55, Ljubljana.
- SCHINDLER-KAUDELKA, E. 1975, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg*. – *Kärntner Museumsschriften* 58, *Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 3*, Klagenfurt.
- SCHMID, W. 1908, *Kleine Mitteilungen*. – *Carniola* 1, 214–215.
- SCHMID, W. 1909, *Kleine Mitteilungen*. – *Carniola* 2, 154–155.
- STARE, F. 1954, *Dva ilirska grobova iz Kranja*. – *Arheološki vestnik* 5, 112–127.
- STARE, V. 1980, *Kranj – nekropola iz časa preseljevanja ljudstev*. – Katalogi in monografije 18.
- ŠAŠEL, J. 1970–1971, *Alpes Iuliana*. – *Arheološki vestnik* 21–22, 33–44.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B. 2017, *Starejšeeželeznodobne gomile na Gorenjskem. Žgani grobovi pri Vili Prah in na Koroški cesti v Kranju / Early Iron Age tumuli in the Gorenjska region. Cremation burials at Vila Prah and Koroška cesta in Kranj*. – *Arheološki vestnik* 68, 117–196.
- TOMAŽINČIČ, Š. 2011, *Poročilo o arheoloških raziskavah Jelenovega klanca na Ljubljanski cesti v Kranju*. – Poročilo / Report; ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).
- URANKAR, R. 2011, *Poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Kranj – Kieselstein (severno dvorišče)*. – Poročilo / Report; ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).
- URANKAR, R., H. BEŠTER 2014, *Arheološka izkopavanja v Kranju Mestno jedro*. – Poročilo / Report; ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).
- UREK, M., L. ROZMAN 2012, *Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na lokaciji Tomšičeve – Tavčarjeve (južni del)*. – Poročilo / Report; ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).
- UREK et al. 2016 = UREK, M., T. PODOBNIK, Š. TOMAŽINČIČ, S. DJOKIČ 2016, *Končno strokovno poročilo o arheoloških raziskavah grobišča v Lajhu in prazgodovinske poselitve na območju Savske ceste in Sejmišča v Kranju*. – Poročilo / Report; ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).
- VALIČ, A. 1960, *Kranj z okolico v rimski dobi*. – V / In: *900 let Kranja*, 31–37, Kranj.
- VALIČ, A. 1975, *Oris 20-letnih raziskovanj grobišča v Kranju*. – V / In: *Kranjski zbornik 1975*, 159–167, Kranj.
- ŽONTAR, J. 1939, *Zgodovina mesta Kranja*. – Kranj.

Milan Sagadin
 Župančičeva ulica 39
 SI-4000 Kranj
 sagadin.milan@gmail.com